

Ova vrijedna studija daje izvrstan pregled situacije i problematike u vezi s pomakom naglasaka na etičkom polju. Povezuje sociologijske činjenice s teoretskim vrednovanjem i posljedicama za Crkvu. Tko želi upoznati sadašnji trenutak etičke svijesti, barem u evropskim prilikama, rado će posegnuti za ovom knjigom, koja u sažetom obliku pruža mnoge uvide i spoznaje. Ovo je knjiga koja zove na ponovno čitanje i još više na razmišljanje.

Bilješke se nalaze na kraju knjige. Isto tako bogata bibliografija, uporabljena i ona preporučena za daljnji studij, kao i dva kazala, osobno i stvarno.

Marijan Valković

JOZEF NIEWIADOMSKI (izd): *Eindeutige Antworten? Fundamentalistische Versuchung in Religion und Gesellschaft* (Theologische trends 1), Österreichischer Kulturverlag, Thaur 1988, 210 str., 198 A Sch.

Knjiga sadrži jedanaest priloga o fundamentalizmu u religiji i politici kao pojavi militantne netolerancije kod pojedinaca i grupa. Priredili su je asistenti na različitim katedrama teološkog fakulteta u Innsbrucku. J. Niewiadomski, asistent i predavač na Institutu za dogmatsku i ekumensku teologiju, kaže u uvodu da je fundamentalizam »slabo informirani pokret protesta protiv ekstremnog i militantnog liberalizma«. Počeci današnjeg fundamentalizma su u suprotstavljanju novinama u politici, nauci i teologiji tokom prošlog stoljeća. Fundamentalisti ne dopuštaju problemski pristup Bibliji, teologiji i vjeri te često brkaju vjeroispovijest i problematiziranje o vjeri. Pristupajući fenomenu fundamentalizma u religiji i organiziranju društva kao napasti, suradnici su uzeli ovaj pojam u širem smislu.

R. Pacik, asistent na Institutu za liturgiku, obradio je slučaj biskupa osporavatelja Lefebvre-a pod naslovom: »Izdaja katoličke vjere? Marcel Lefebvre i liturgijska reforma« (str. 17–40). Problem Crkve postao je ovaj redovnik, afrički biskup, za vrijeme Sabora zato što je 1959. napisao članak u kojem je napao »mit demokracije« predbacujući evropskim državama što davanjem slobode mladim afričkim narodima zapravo te narode izručuju komunizmu. Zato je god. 1962. razriješen službe biskupa ordinarija i učinjen vrhovnim poglavarom Družbe sv. Duha kojoj je pripadao kao redovnik. God. 1968. smijenjen je i s te dužnosti pa je već slijedeće godine osnovao bogoslovno sjemenište u Fribourgu, a 1970. svećeničko bratstvo »Sv. Pijo X«. God. 1971. otvoreno se pobunio protiv novog Misala, koji je dao prirediti Pavao VI prema smjernicama Sabora. Lefebvre je razočaran prodorom »progresističkog« učenja na Saboru u koje ubraja: saborski stav prema kršćanima odvojenim od Rima, nauku o slobodi vjere, biskupski kolegijalitet, demokratizaciju u Crkvi po nauci o Božjem narodu, zabacivanje tridentinske tradicije u ime vraćanja tradiciji prvih vjekova. Pacik u zaključku kaže da tradicionalisti mogu razumjeti što većina u Crkvi drugačije misli nego oni, ali ih teško boli što se s njima na rezgovara ozbiljno. Također preporuča da teolozi, propovjednici i katehete brižljivije izlažu ono što je u vremenu nastajalo te upozoravaju što je u Crkvi zbiljski bitno i nepromjenjivo, kako pojedinci i grupe ne bi krivo poimali tradiciju.

W. Palaver, asistent na Institutu za moralnu teologiju i društvenu nauku, govori o američkom fundamentalizmu kao miješanju religije i politike (str. 41–62). Među američkim doseljenicima bilo je i onih koji su morali seliti iz netolerantne Evrope radi svoje vjere. Dok su se liberalni protestanti prilagođavali novoj situaciji, konzervativni su se protivili tzv. »socijalnom evandelju«, pokretu koji je išao za poboljšanjem socijalnih odnosa. Od 1909. do 1915. izlazio je časopis »The Fundamentalist« u kojem su se fundamentalisti u ime vjernosti doslovnom obdržavanju Biblije protivili društvenim promjenama. God. 1925. fundamentalisti su tužili učitelja Johna Scopesa što naučava Darwinovu evoluciju. Danas oko deset milijuna Amerikanaca pripada kojoj od fundamentalističkih Crkava koje u ime nezabludivosti riječi Božje drže da sve što u Bibliji piše treba smatrati točnim u najdoslovnijem smislu. Fundamentalisti se služe radio i televizijskim stanicama da šire svoje ideje o religiji i uređenju društva tako da danas oko tisuću radio stanica i oko 40 televizijskih postaja imaju ustaljene vjerske programe. Početkom osamdesetih godina nastala je u novoj formaciji tzv. »Moralna većina« kao mješavina fundamentalističkih protestanata, tradicionalističkih katolika te konzervativnih Židova i mormona koji su se udružili u borbi protiv moralne pokvarenosti i rastakanja Amerike. Smatra se da su oni oko dva milijuna nezainteresiranih građana potaknuli na glasanje te znatno pomogli da god. 1980. bude izabran konzervativni republikanski kandidat R. Reagan. Oni traže da savezna vlada ponovno zabrani pobačaj, pornografiju, feministički pokret i štošta drugo. Postupaju eklektički pri traženju da se država uredi prema učenju Biblije naglašavajući samo neka pitanja i ne mareći kako bi država funkcionirala u pluralističkom društvu.

G. W. Scheiber, asistent na Institutu za fundamentalnu teologiju, obradio je »Teološki fundamentalizam u Islamu« (str. 63–88). Ograđujući se od političke analize situacije na Bliskom Istoku, on posvećuje doličnu pažnju šerijatskom pravu koje nudi propise i smjernice ne samo na uređenje islamske vjerske zajednice nego i za uređenje države u kojoj su muslimani većina stanovnika. Nabroja četiri sunitske pravne škole: hanafiti kojima pripada 350 milijuna vjernika, malikiti sa 160 milijuna, šafiiti sa 170 i hanbaliti koji se odlikuju rigorističkim tumačenjem zakona. Škole se razlikuju po tome da li za pravne izvore prihvaćaju samo Kuran i *sunnu* (tradiciju) ili još tzv. slaganje stručnjaka (*idžma*) i analogiju (*qijas*). Reformski pokret fundamentalističkog usmjerenja počeo je s Abd al-Wahhabom (1703–1792) te se u prošlom stoljeću širio po Arabiji i Egiptu. U puku je zadobio simpatije zbog prihvatanja pučke pobožnosti i pogodovanja osamostaljenju ispod kolonijalne vlasti. Fundamentalisti drže komunizam, kapitalizam i cionizam neprijateljima islama. Šiitski fundamentalizam, kojemu je uslijed povijesnih prilika u Iranu glavni protagonist postao progonjeni ajatolah Homeini, uči da vjerski vođe trebaju postati i politički vladari nacije »jer bi u današnjem vremenu islam trpio štetu. Mule kao članovi uleme su jedini garanti 'islamskog sistema' ili države u kojoj se potpuno primjenjuje šerijat« (str. 86). Šiitskom islamu svojstveno je od starine da su vjernici vrlo privrženi pojedinim vođama. Autor zaključuje da nema sigurnih recepata po kojima bi se fundamentalistički usmjereni muslimanski teolozi otvorili eko-

nomskom, kulturnom i religijskom pluralizmu. Smatra ipak da će proces otvaranja ići preko stvaranja fundamentalnog konsensusa u bitnim stvarima koji će s vremenom užlijebiti islamski teolozi.

S. Renoldner, asistent na Institutu za moralnu teologiju i društvenu nauku koji je od god. 1982. angažiran u nastajanju pokreta zelenih kao alternativne partije, obradio je »Fundamentalizam kod zelenih alternativaca« (str. 89–108). On je jedini »fundamentalist« koji sam piše o struji kojoj pripada, dok drugi autori ne pripadaju pokretima što ih prikazuju i tako uvijek mogu biti osporeni da su nešto krivo razumjeli i ili iskrivljeno prikazali. Zeleni su pokret s različitim stremljenjima koji polagano otkrivaju ono što im je zajedničko. Izrasli su »odozdoo«, svijesni su da su dio društva koje kritiziraju te da su sukrivi za potkopavanje zdrave okoline. Kritiziraju postojeće, a da sami nemaju sigurnih recepata za novo i bolje. S mukom su se udružili u politički pokret, kako bi preko legalnih institucija demokratskih država utjecali na promjene u društvu. U različitim pothvatima zelenih autor vidi fundamentalističko odbacivanje političkog sistema te analizira anarhističke, ekološke i socijalne elemente njihova fundamentalizma. Prihvaća kritiku da zeleni često nehumano traže promjene te kaže da imaju učiti iz svojih pogrešaka te biti spremni na vlastitu reformu: »Fundamentalističko krilo zelenih može se shvatiti samo kao onaj dio koji najoštrije formulira reforme, ali samim konkretiziranjem pokazuje da se radi o reformama a ne o revolucijama. Vrijednost će mu se pokazivati na tome, da li su izneseni prijedlozi barem djelomično doveli do promjena, ili je pokret te promjene zamislio samo za sebe« (str. 108).

J. M. Oesch, asistent na Institutu za Stari zavjet, obradio je temu: »Fundamentalizam i fundamentalistička napast u promatranju arheologije i Biblije« (str. 111–124). Tko biblijsku arheologiju prekapa samo kao »rudnik dokaza« za točnost povijesnih i geografskih podataka u SP, fundamentalistički postupaju. Prema rezultatima istraživanja američkog bibličara W. F. Albrighta arheologija Bibliju ne opovrgava niti znanstveno dokazuje nego pruža paralelnu građu za razumijevanje biblijskih prikaza. Od enciklika Pija XII »Divino afflante Spiritu« (god. 1943.) i »Humani generis« (god. 1950.) Katolička Crkva nastoji se odhrvati fundamentalističkom upotrebljavanju arheoloških podataka s Bliskog istoka.

M. Hasitschka, docent i asistent na Institutu za Novi zavjet, obradio je temu »Fundamentalističko i eklezijalno izlaganje Biblije« (str. 125–132). Osnovni problem fundamentalističkog pristupa Bibliji je nebiblijsko poimanje Boga. Biblijski pisci govore o Bogu i spasenju čovjeka na način kako je bilo razumljivo ljudima vremena i kraja u kojem su nastajale pojedine knjige. Iz želje da »spase« istinitost SP, fundamentalisti traže da čitaoci drže za točno sve što stoji napisano u pojedinim knjigama, ne uvažavajući književne vrste i mentalitet vremena u kojemu su pisci oblikovali građu. Tko prihvaća »biblijsko-kršćansko poimanje Boga, mora prihvatiti i potrebu povijesno-kritičkog čitanja. Tek kad uvažavamo povijesnost ljudske riječi te Bibliju gledamo također kao povijesni dokument antike koji ne sadrži jednostavno vanvremenske i opće važeće izreke, možemo zbiljski prihvatiti i istinitost riječi Božje« (132).

R. Oberforcher, docent za Stari zavjet, obradio je temu: »Naviješta li Stari zavjet nasilnog Boga? Fundamentalistički ostaci u pristupanju nasilničkim crtama na biblijskoj slici o Bogu« (str. 133–158). Pod natuknicom »kriva doslovnost« (*Falsche Wörtlichkeit*) autor misli podmetanje vlastitog jezika i mentaliteta biblijskim piscima, bez uvažavanja povijesnih prilika u kojima su pisane pojedine knjige: »Budući da je Božja riječ apsolutna, budući da je Bog isti u sva vremena, budući da Duh sveti govori u tekstu, budući da je Biblija riječ Božja upravljena nama kao i onima davno zato tekstovi transcendiraju povijest i neovisni su o vremenu. Tekst je upravljen upravo meni! Valja pripaziti: i čitalac Biblije pri ovakvom razmišljanju biva zamišljen kao da je izuzetan izvan povijesti« (str. 137). Na odlomcima koji govore o Bogu kao strogom sucu i kaznitelju grešnik autor pokazuje »opasnost silovanja Biblije fundamentalističkom metodom« (142). Izvještaji o stradanju Egipćana i Kanaanaca prilikom odlaska i useljenja Izraelaca nisu teološki traktati o Bogu stogonji nego dio književne vrste kojom se hoće reći da Božji narod vlastitom snagom ne bi nikada postao ono što jest. Proroci koji najavljuju i zazivaju Božju kaznu na poganske narode zato što oni uništavaju Izrael, više pokazuju teološku dimenziju grijeha i zloće nego povijesne događaje: »Namjesto doslovnosti koja ne mari za interpretaciju, na biblijske tekstove valja primjenjivati povijesnu i literarnu interpretaciju koja istražuje intonaciju, svrhu, funkciju i glavnu perspektivu nasilničke terminologije u slici o Bogu« (155).

B. Braun, asistent na Institutu za kršćansku filozofiju, obradio je s filozofskog stanovišta temu: »Usvajanje ili odbacivanje zbilje« (161–178). Ontologiji postavlja za zadaću da uspostavi odnos između čovjeka i prirode bez prevelikog ukalupljivanja ali s oslanjanjem na racionalnost.

M. Hofer, nekadašnji asistent na Institutu za kršćansku filozofiju a sada predavač germanistike, govori o religiji i propagandi sa stanovišta jezične analize (179–194). Upozoravajući da religijsko naviještanje ne smije biti propaganda, on pokazuje da teologija nije religija, jer se vjera ne može svesti na znanstvene kategorije.

J. Niewiadomski govori u završnom poglavlju o »Katolicizmu-sinkretizmu-fundamentalizmu« (195–203) pokazujući da religijski i politički fundamentalizam rješava trajno napetost između zbilje i simbola. Svi prilozi zajedno odgovaraju na pitanje iz naslova knjige: nema simplicističkih odgovora na složenu zbilju ljudi koji su religiozna i društvena bića. Fundamentalistički pristup religijskim i društvenim pitanjima probleme samo odgađa a ne rješava.

Knjiga je svakako zanimljiva i potrebna da ozbiljno uočimo činjenicu i opasnost fundamentalizma koji ima različite oblike u vjerskim i političkim zajednicama. Bilo bi zgodno i psihološko raščlanjenje fundamentalističkog mentaliteta, kako bismo jedni druge bolje razumijevali i podnosili.

Stuttgart, 25. 8. 1989.

M. Zovkić